

Η δυστοπία ως πλαίσιο διαπραγμάτευσης ενός αποτυχημένου συστήματος

Όταν το φθινόπωρο του 2013 άρχισα να βάζω τις σκέψεις μου στη σειρά για τον καπιταλισμό στην Ελλάδα, η δυστοπία που ζούσαμε τότε φαινόταν ως κρατούσα, με την έννοια όχι ακριβώς του αναπόδραστου αλλά του ειλημμένου ως αναπόδραστου. Από τη δική μου πλευρά, η προσπάθεια ήταν μια υπόθεση εργασίας, που μένει βεβαίως να ερευνηθεί περαιτέρω, που λέει ότι η καπιταλιστική πατριαρχία στην Ελλάδα αποτυγχάνει συστηματικά, κάτι που την κάνει κατά καιρούς ιδιαίτερα επιθετική. Χρησιμοποιεί δηλαδή πολύ συγκεκριμένους τρόπους που ιστορικά επιχειρούν να ανακόψουν αντιστάσεις που αναπτύσσονται πολύ πιο εκτεταμένα και πολύ πιο αποτελεσματικά από όσο οποιαδήποτε διαθέσιμη μέχρι στιγμής επαναστατική θεωρία, μπορεί να προβλέψει. Εστίασα ιδιαίτερα στις τελευταίες δεκαετίες αλλά και στα «χρόνια των μνημονίων». Βέβαια, αποτυχία της καπιταλιστικής πατριαρχίας δεν υπάρχει μόνο στην Ελλάδα, αλλά η μελέτη χάριν περιορισμού του αντικειμένου της για την ώρα ασχολείται μόνο με την νότια Βαλκανική.

Στο συνέδριο της Επιστημονικής Εταιρείας Πολιτικής Οικονομίας που έγινε στην Πάτρα τον Γενάρη 2014ⁱ, η συζήτηση με βάση τη μελέτη εκείνη αναλώθηκε περισσότερο στο θέμα [_αν](#) έχει αξία η οικιακή εργασία που είναι ουσιαστικά εργασία των γυναικών κατά βάση. Εκεί είχα εντυπωσιαστεί, γιατί περίμενα ότι η διαφωνία θα ήταν στο αν υπάρχουν αντιστάσεις και πόσο ανθεκτικές είναι. Μεταξύ μας, η τροπή της συζήτησης έδειξε ότι η αντίσταση των γυναικών στην Ελλάδα που μείωσαν δραματικά την οικιακή τους εργασία και επένδυσαν τα πενιχρά προλεταριακά τους μέσα (δηλ. τον εαυτό τους) στην εκπαίδευση προσπαθώντας να αντισταθούν στην κατακόρυφη μείωση της αξίας της εργασίας τους στον

σύγχρονο καπιταλισμό, μπορεί να ήταν και ό,τι καλύτερο καταφέραμε (όπως και οι γυναίκες σε άλλες χώρες) για να φτάσει ο καπιταλισμός στο αδιέξοδο που σε μικρογραφία ζούμε εμείς τώρα στην Ελλάδα.

Αλλιώς: τα εργατικά χέρια δεν αρκούν για τα κέρδη που απαιτούνται, και ο μόνος τρόπος να πειθαρχήσει η εργατική τάξη*ii* είναι να την βυθίσεις στη φτώχεια, να την πνίξεις στα δακρυγόνα και στο ξύλο [_αν](#) τυχόν διαμαρτυρηθεί και να την χωρίσεις σε ντόπιους και ξένους, ιδιωτικούς και δημόσιους υπαλλήλους, άντρες και γυναίκες ή «φτωχούς και ρετιρέ», μήπως και προλάβουν να φαγωθούν μεταξύ τους πριν αρχίσουν να σκέφτονται ότι κάποιος τους αρπάζουν το ψωμί από τα χέρια.

Στην πραγματικότητα όμως οι αντιστάσεις στην Ελλάδα ήταν πολύ βαθύτερες και δομικές, και υπάρχουν από τότε που εμφανίστηκε και ο καπιταλισμός –απλά για λόγους περιορισμού της υπόθεσης εργασίας, ξεκινώ να ξετυλίγω το κουβάρι της ερώτησης από το

1830, αν και καπιταλισμό είχαμε και πριν από το έτος ίδρυσης του ελληνικού κράτους. Με άλλα λόγια, και η αντίσταση των γυναικών εντάσσεται μέσα σε ένα γενικότερο [πλαίσιο](#) αντιστάσεων και ιστορικών συνθηκών που εκτείνονται από τρόπους παραγωγής μέχρι και διαφορετικές αντιλήψεις για τις έμφυλες διαφορές και από κινήματα μέχρι ιδιότυπες μορφές κοινωνικής οργάνωσης σε κοινότητες που μόνο κατ' επίφαση ή δια της βίας συμμορφώνονται με τις βασικές παραμέτρους της καπιταλιστικής πατριαρχίας.

Εκείνο λοιπόν που προσπαθώ να κατανοήσω με αυτήν την υπόθεση εργασίας, είναι πώς η κατάσταση που ζούσαμε τόσο το 2013 όταν άρχισα να γράφω τη μελέτη όσο και αυτή που ζούμε τώρα όσο και ό,τι άλλο έρχεται στο μέλλον, αποτελεί επιλογή και τίνων. Και επίσης προσπαθώ να δω πώς διαπλάθονται οι συμμαχίες μέσα σε μια κατάσταση ευθείας επίθεσης εναντίον ενός μη συμμορφούμενου πληθυσμού – και πώς εξασφαλίζει η κυρίαρχη οπτική ότι όσο και να αποτυγχάνει μέσες άκρες το επιβεβλημένο πολιτικο-οικονομικό σύστημα, θα εξακολουθεί να υπάρχει, να αναπαράγεται και να μεταφέρει πλούτο και ισχύ από αυτούς που παράγουν σε αυτούς που εξουσιάζουν.

Εκείνο που δεν μπορούσα να προβλέψω τότε, ούτε και το φθινόπωρο του 2014 που ξαναδούλεψα τη μελέτη για ένα διαδικτυακό συνέδριο [iii](#), ήταν ότι η δυστοπία όχι μόνο θα εμφανιζόταν ως ξεκάθαρη επιλογή ανθρώπων και όχι ως φυσικό φαινόμενο, αλλά και ότι θα επιβαλλόταν ως πλαίσιο διαπραγμάτευσης, δηλαδή ταξικής συλλογικής διαπραγμάτευσης και ανταγωνισμού (ή πάλης, εξαρτάται από ποια πλευρά το βλέπουμε). Η καπιταλιστική πατριαρχία δηλαδή δεν λέει μόνο «εμείς είμαστε οι ισχυροί, εμείς θα επιλέξουμε τί θα γίνει, και θα γίνει ακόμη μεγαλύτερη φτώχεια και καταπίεση». Λέει πλέον και ότι «ακόμη μεγαλύτερη φτώχεια και καταπίεση θα γίνει έτσι κι αλλιώς, γιατί μπορώ να την επιβάλλω και θα την επιβάλλω, και το μόνο που θα επιλέξετε είναι το είδος της φτώχειας και καταπίεσης που θα έχετε, [π](#) .χ. αυτό το νόμισμα ή το άλλο νόμισμα, αυτόν τον τρόπο λήψης αποφάσεων ή τον άλλον τρόπο

λήψης αποφάσεων με τον όρο να μας αρέσουν οι αποφάσεις, και γενικά αν θέλετε εργάτες κι εργάτριες να διαπραγματευτούμε, ξεχάστε ότι είμαστε ισότιμοι, αυτό θα μας έλειπε».

Το γεγονός ότι αυτή τη στιγμή αποκαλύπτεται απερίφραστα η αποικιοκρατική δομή του καπιταλισμού στην καρδιά του, δηλαδή μέσα στην Ευρώπη, δεν πρέπει να μας κάνει να ξεχάσουμε την αποικιοκρατική δομή του εθνικού κράτους, συμπεριλαμβανομένου του ελληνικού, και το πόσο εύκολα γεωγραφίες και τάξεις συμπλέκονται σε πολυεπίπεδες δομές εκμετάλλευσης που ακόμη και χωρίς την ευρωζώνη θα έπρεπε να εξετάσουμε και να καταγγείλουμε. Η συγκυρία όμως λειτουργεί εξαιρετικά ως προς το εκπαιδευτικό της σκέλος, με την έννοια ότι βλέπουμε το αδιέξοδο του πολιτικο-οικονομικού συστήματος με γυμνό μάτι και με κάποια συναισθηματική απόσταση, γιατί πιο εύκολα κατανοείς τα λεγόμενα και πραττόμενα ενός καπιταλιστή στην άλλη άκρη της Ευρώπης σε σχέση με ό,τι λέει και κάνει ο καπιταλιστής της γειτονιάς ή της πόλης σου.

Εκπλήσσει επομένως ότι ο ισχυρός σε αυτήν την περίπτωση θέτει ως πλαίσιο της διαπραγμάτευσης το αποτέλεσμα που επιθυμεί αυτός να έχει η διαπραγμάτευση. Αυτό είναι μια πολύ έξυπνη στρατηγική διαπραγμάτευσης, δηλαδή η χρήση πρωθύστερου λόγου, η περιγραφή της επιθυμίας ως παρούσας κατάστασης, η κατασκευή του μέλλοντος τώρα αμέσως ώστε να εξασφαλιστεί ότι το μέλλον θα είναι όμοιο με το τώρα. Μάλιστα, αν ο μη γένοιτο η διαπραγμάτευση πετύχει από την πλευρά του ισχυρού, το μέλλον όντως θα είναι όμοιο με το τώρα, αφού το τώρα έχει γίνει αντιληπτό ως αναπόδραστη δυστοπία και το μέλλον θα είναι απλώς η διαχείριση αυτής της δυστοπίας και τίποτε άλλο. Θα είναι η εμπειρική πραγματικότητα που θα επιβεβαιώνει τον λόγο που την έφτιαξε και θα καθιστά αδύνατη ή μάλλον, αδιανόητη μια αντίσταση.

Αυτή η περιγραφή της επιθυμίας του ισχυρού ως παρούσας κατάστασης είναι κλασσικό γνώρισμα της πατριαρχίας – η τρομοκράτηση των πατριαρχουμένων (και δεν είναι μόνο οι γυναίκες πατριαρχούμενες). Η χρήση αυτο-εκπληρούμενων

προφητειών για την υποταγή στην πατριαρχική ιεραρχία είναι μια τεχνική τόσο παλιά και τόσο αποτελεσματική που ο καπιταλισμός τώρα μάλλον τη μαθαίνει. Ο ίδιος ως σύστημα παραείναι άγαρμος και καταστροφικός, χρησιμοποιώντας τόση άμεση βία που δεν κατάφερε ποτέ να μην έχει σοβαρά αντίπαλα δέη, από τον Ρομπέν των Δασών μέχρι τις πρόσφατες προσπάθειες για λαϊκές δημοκρατίες στο Ντονμπάς.

Τι σημαίνει όλο αυτό; Στη μελέτη μου είχα επισημάνει τακτικές ταξικού πολέμου από την χρήση των σωμάτων των φτωχών γυναικών (που διαπομπεύτηκαν επειδή ήταν ασθενείς, φτωχές και γυναίκες, άρα αμέσως αμέσως το κράτος χωρίς δίκη τις τιμώρησε σαν να είναι εγκληματίες) μέχρι την κατασκευή της απόλυτης εργατικής τάξης με τα σώματα των ανθρώπων που επειδή δεν είναι ευρωπαίοι πολίτες, βρίσκονται κλεισμένοι σε στρατόπεδα συγκέντρωσης ή σε καθεστώς δουλείας για να μην βρεθούν στα στρατόπεδα. Μάλιστα ήταν σαφές από το 2013 ότι εθνικές ρητορικές και πατριαρχικές ιδέες θα αναπαράγονται και θα ενισχύονται στην προσπάθεια του συστήματος όπου ζούμε να επιβιώσει εξουδετερώνοντας τις αντιστάσεις μας.

Να σημειώσουμε εδώ ότι η καπιταλιστική πατριαρχία έχει πολλά ποδάρια, πράγμα που σημαίνει ότι [αν](#) δει τα σκούρα ως καπιταλιστική, θα πετάξει το παλιό της ρούχο και θα βρει κάτι άλλο να επιβιώσει ως πατριαρχία πάλι. Δεν δίστασε να ξεμπερδέψει με το κατά τα άλλα εξαιρετικά βολικό γι' αυτήν δουλοκτητικό σύστημα ή με την φεουδαρχία (που στο κάτω κάτω είχε καταστήσει κάθε τοπικό εξουσιαστή βασιλιά κι αφέντη), αρκεί να επιβιώσει ή να βελτιωθεί. Την έχω ικανή την πατριαρχία λοιπόν να γίνει κάτι άλλο και πολύ γρήγορα μάλιστα αν χρειαστεί, αφήνοντάς μας να νομίζουμε ότι ο καπιταλισμός πνέει τα λοίσθια ενώ ουσιαστικά βασικοί θεσμοί του (που είναι οι ίδιοι με αυτούς της πατριαρχίας) θα εξακολουθούν να υπάρχουν και να ενισχύονται – μην εκπλαγείτε αν τη δείτε να φορά και το τσίτι της εναλλακτικής, έστω προσωρινά, μέχρι να εξασφαλίσει την αναπαραγωγή της.

Εκείνο που δεν μπορούσα να διακρίνω λοιπόν ούτε πριν μερικούς μήνες ήταν ότι αυτή τη φορά, η δυστοπία θα παρουσιαστεί ως αναπόφευκτη ό,τι και να επιλέξει κανείς. Η περασμένη εβδομάδα βέβαια απέδειξε ότι και αυτό το επιχείρημα δεν είναι τόσο επιτυχές για να πει κανείς «ναι βρε καπιταλιστική μου πατριαρχία, κάνε ό,τι θες, αφού δεν σωζόμαστε με τίποτε». Είναι όμως το επιχείρημα που αυτή τη στιγμή θα χρησιμοποιηθεί από πολλές πλευρές –γιατί είπαμε, όχι μόνο έχει πολλά ποδάρια αλλά έχει και εκπροσώπους σε διάφορα επίπεδα, όχι μόνο στο διεθνές.

Κατά κάποιον τρόπο, πρόκειται για μια αναβάθμιση του αξιώματος TINA (There is no alternative – Δεν υπάρχει εναλλακτική). Ή μπορεί να είναι και υποβάθμιση και εκφυλισμός του αξιώματος, [αν](#) το δούμε λίγο από την πλευρά της αντικαπιταλιστικής αντίστασης. Όταν εμφανίστηκε το TINA, συνοδευόταν από

επιστημονικοφανή επιχειρήματα για ανάπτυξη, λιγότερο κράτος και αποτελεσματικότερη και παραγωγικότερη εργασία και τον ενθουσιασμό για τις νέες ψηφιακές τεχνολογίες που θα μείωναν το κόστος εργασίας, θα επέτρεπαν πιο φιλικές στον εργαζόμενο συνθήκες παραγωγής κλπ.. Μετά από τρεις τουλάχιστον δεκαετίες εφαρμογής των νεοφιλελεύθερων δογμάτων και αντίστοιχων αντιστάσεων από τα κάτω (άλλες οργανωμένες, άλλες ανοργάνωτες, αλλά εξαιρετικά ανθεκτικές σε βάθος χρόνου), η γοητεία του ΤΙΝΑ έχει ξεπέσει σε μια ρητορική που θυμίζει πάρα πολύ τα χυδαία επιχειρήματα των Αθηναίων όταν απαιτούσαν από τους Μήλιους να παραδοθούν. Θα μου πείτε, και οι Αθηναίοι τελικά νίκησαν του Μήλιους. Τους νίκησαν, αλλά η Αθηναϊκή δημοκρατία διαλύθηκε λίγο μετά, γιατί αν χρειάζεσαι μια γενοκτονία για να επιβληθείς, δεν έχεις και πολλά ψωμιά ακόμη.

Ένα πρώτο συμπέρασμα είναι ότι τόσο το νεοφιλελεύθερο δόγμα όσο και το πολιτικο-οικονομικό σύστημα που αυτό προσπαθεί να διασώσει, ξέρουν κάτι που δεν ξέρουμε: το πιο πιθανό είναι ότι αφ'ενός οι αντιστάσεις από τα κάτω, από τους ανθρώπους δηλαδή και τις κοινωνίες τους ήταν πολύ πιο επιτυχημένες από όσο νομίζαμε, αφ'ετέρου ότι η καπιταλιστική πατριαρχία όπως την ξέρουμε δεν θα αντέξει για πολύ ακόμη. Ο ιστορικός χρόνος βέβαια έχει τη δική του λογική, το πολύ και το λίγο μπορεί να ανάγεται σε έναν αιώνα ή και παραπάνω. Αλλά εδώ μιλάμε για ένα σύστημα που συμπληρώνει αρκετούς αιώνες ζωής ήδη και η συλλογή του από αποτυχίες δεν είναι καθόλου μικρή.

Οπότε δύο είναι τα σημαντικά που μας μένουν σε αυτό το σημείο: πρώτον, το [πλαίσιο](#) της ταξικής πάλης δεν μπορεί να ορίζεται από το δυστοπικό φαντασιακό της καπιταλιστικής πατριαρχίας. Αν αυτό θέλει η καπιταλιστική πατριαρχία, θα το προσπαθήσει με κάθε κόστος, αλλά θα είναι μια επιλογή των κοινωνικών ομάδων που ωφελούνται ή θα νομίζουν ότι ωφελούνται από τη δυστοπία και όχι μια αναπόφευκτη κατάσταση για όλους και όλες μας που εμείς απλά θα υποστούμε. Αν δεχτούμε το επιχείρημα που μας λένε συνέχεια ότι η δυστοπία είναι αναπόφευκτη, μόνο τότε είναι.

Δεύτερον, ποιιά ωφέλεια μπορεί να έχει ή να νομίζει ότι θα έχει μια κάποια κοινωνική ομάδα από τη συνέχιση της καπιταλιστικής πατριαρχίας και της δυστοπικής της εμμονής, είναι το καίριο σημείο αντίστασης και δυστυχώς αφού μιλάμε για πατριαρχία, είναι σε κάθε τομέα της ζωής μας. Ένα παράδειγμα που έχουμε δει ιστορικά σε πολλές περιπτώσεις είναι η πατριαρχική δόμηση των κινημάτων όσο αυτά εξελίσσονται και εμφανίζουν αντοχές στο χρόνο. Η επιδείνωση της θέσης των γυναικών μέσα σε αυτά και η συγκρότηση ιεραρχιών που θεωρούν τον εαυτό τους πιο σημαντικό από τους ανθρώπους που τάχα υπηρετούν, η ανάδειξη προτύπων «επαναστάτη» που αναπαράγουν πατριαρχικές αρρενωπότητες σε βάρος ανδρών και γυναικών, η υιοθέτηση κινηματικής θεματολογίας που δίνει προτεραιότητα στον ίδιο ανθρωπότυπο με το κυρίαρχο σύστημα (άνδρας, ετεροφυλόφιλος, λευκός-ευρωπαίος, μέσο ή μικρο-αστικής κοινωνικής θέσης, με [πρόσβαση](#) σε αστική εκπαίδευση), καταλήγει πάντα, όχι μόνο στην Ελλάδα, όχι μόνο σήμερα, στην εσωτερική διάλυση των κινημάτων. Ή ακόμη χειρότερα: στην επιβεβαίωση που τόσο πολύ ποθεί η καπιταλιστική πατριαρχία ότι «δεν αλλάζει τίποτε, όλοι είναι ίδιοι».

Με άλλα λόγια, όχι μόνο δεν μας βοηθά το να δεχτούμε την δυστοπία ως πλαίσιο διαπραγμάτευσης αλλά είναι καταστροφικό και να την δημιουργούμε και εμείς οι ίδιοι-ες μέσα στις αντιστάσεις μας που είναι ο μόνος χώρος και χρόνος που έχουμε για να ζούμε τη μη δυστοπία, να ζούμε σαν άνθρωποι. Αυτά τα δυο πάνε μαζί λοιπόν – και προφανώς πιο πολύ με ανησυχεί το δεύτερο ζήτημα παρά το πρώτο. Κυρίως γιατί χωρίς το δεύτερο, το πρώτο απλά δεν έχει πού να σταθεί.

— — — — —

[i](#) Την παρουσίαση (στα ελληνικά) μπορείτε να βρείτε εδώ: <http://tinyurl.com/pmbnkyr>

[ii](#) Εργατική τάξη: όρος που συνεκδοχικά χρησιμοποιώ εδώ για όποιον και όποια παράγει με την εργασία των χεριών και του μυαλού του/της χωρίς να έχει πρόσβαση σε κεφάλαιο ως μέσο παραγωγής.

iii Τη μελέτη (στα αγγλικά) μπορείτε να βρείτε
εδώ: <http://tinyurl.com/owzr77e>